

**Prof. dr Duško Vejnovič, redovni profesor Univerziteta u
Banjoj Luci, predsjednik Evropskog defendologija centra,
Banja Luka, glavni i odgovorni urednik časopisa
*Defendologija i Sociološki diskurs***

BOSNA I HERCEGOVINA U ISTORIJSKIM, KULTURNIM, POLITIČKIM I VJERSKIM IZAZOVIMA...

*Pretpostavka da svaki radi što hoće,
neće biti u stanju da zadrži zlo koje postoji u
svakom čovjeku.“*

Aristotel

Dejtonska BiH je na istorijskom balkanskom raskršću. U početku bijahu laž i prljavština: i dole, i gore i uvijek. Laž i prljavština u odnosima: unutar i između bosanskohercegovačkih masa (naroda), unutar i između elita (vođstava i vođa) tih naroda i između bosanskohercegovačkih masa (naroda) i njihovih elita (vođstava i vođa). Prljavština je progutala ljude, a stvoreni su „novi varvari“ – „Arijevc“, u likovima nekih od naroda u BiH, kojima je Bog-Alah na jeziku, Molitvenik u džepu, a Zlo u duši. Zašto baš tako...? Istini za volju, Bog i Alah ne stvoriše ni Bošnjake, ni Hrvate, ni Srbe, nego se oni još samostvaraju, kroz „krv i tlo“, tražeći i gradeći svoje identitete, entitete, raritete i paritete. I sreća je Božja i Alahova što ne stvoriše ni te narode, ni te elite, jer bi ih isti optužili što su ih takvima stvorili (kakvi jesu) i umjesto sebe poslali u Den Hag. A laž i prljavština jedine su činjenice u kojima se ovi narodi i njihove elite slažu, unutar i između sebe. Zato zapitajmo, **kuda ideš Bosno i Hercegovino.**

Nešto se valja, nešto pomalja, čas kao jednoglava, čas kao troglava „aždaha“, pa biraj narode. A među narodima BiH, kažu neki, postoje duboke biološke, socijalne, kulturne i vjerske razlike i distance, koje isključuju zajednički život. Ali ti isti ne kažu ništa o ogromnim distancama između masa i elita; između porobljenih, potlačenih masa i porobljivačkih, tlačiteljskih elita. Dakle, kuda ćeš, Bosno i Hercegovino? Na ovo pitanje (koliko znamo) na prostorima Bosne i Hercegovine (BiH) nije do sada ponuđen ozbiljniji odgovor pa da ga pokušamo naći bez iluzija da ćemo ga stvarno naći, no vrijedi makar pokušati. Pokušajmo ukazati na: faktičko stanje međuodnosa masa (naroda) i njihovih elita (vođstava i vođa), uzdržavajući se, koliko je to moguće, od vrednovanja tih odnosa, neke osnovne društvene uslove (ekonomske, političke, kulturne, vjerske; vanjske i unutrašnje) koji su pogodovali nastanku i razvoju tih odnosa, neke osnovne uslove-pretpostavke (društvene)

prevazilaženja sadašnjeg stanja tih odnosa u Bosni i Hercegovini. Sve tri komponente sačinjavaju širi predmet našeg interesovanja i istraživanja, pa ukažimo, makar preliminarno, i na osnovna teorijsko-metodološka i vrijednosna polazišta ovog teksta, njegove ciljeve, sredstva i metode istraživanja, potrebe istraživanja i očekivanja od istog.

Prvo polazište. Današnja („Dejtonska“) Bosna i Hercegovina je proizvod (rezultat) borbe, u kompleksu društvenih procesa, odnosa i veza raznih i različitih društvenih grupa (nacionalnih, vjerskih, političkih i drugih; unutrašnjih i vanjskih) lažnih i pravih interesa, potreba, vrijednosti, želja i ciljeva (dugoročnih i kratkoročnih). Jer, narodi BiH – Srbi, Bošnjaci i Hrvati odnosno njihove elite nisu htjele, a izgleda ni znale, na miroljubiv način rješavati i riješiti međusobne probleme, a ni probleme svojih naroda (masa), nego su ih pokušale riješiti na najgori mogući način – ratom i drugim antiljudskim, anticivilizacijskim sredstvima i metodama.

Drugo polazište. Bosna i Hercegovina je danas pretežno „civilizacija mržnje“, gluposti i nepoštenja, a ne „civilizacija ljubavi“, razuma i poštenja. Prevazilaženje BiH kao „civilizacije mržnje“ i „tamnog vilajeta“ je osnovni uslov – nužan i dovoljan – njenog daljeg opstanka i progresivnog (pozitivnog) razvoja. To prevazilaženje neljudskih i stvaranje ljudskih, humanih uslova daljeg zajedničkog života mora teći istovremeno u svim oblastima i na svim nivoima društvenog (ekonomskog, političkog, kulturnog, vjerskog i moralnog) života, u svačijoj svakodnevicu.

Treće polazište. „Prljavština dole, prljavština gore... uvek prljavština.“ (Pariska kurtizana, u: Zola, E., 1990. god, NANA, strana 318. Subotica: Minerva). Ovaj sud pariske kurtizane prihvatamo kao gorući, jer je vjerna i plastična slika stanja današnjeg društvenog života u BiH, a posebno odnosa između masa i elita: srpskog, hrvatskog i bošnjačkog naroda, unutar i između njih. Ovo vrzino kolo, izgleda, ne mogu razriješiti ni Bog ni Alah, ni razni akademici i desperadosi, iako su svi dobro plaćeni da to riješe.

Četvrto polazište. „Konstitutivni narodi“ u BiH – Srbi, Bošnjaci i Hrvati – žive porobljeni, potčinjeni, obespravljani i poniženi, iako toga, izgleda, nisu ni svjesni, u odnosima prema svojim, ali i tuđim elitama (nacionalnim, ekonomskim, političkim, vjerskim, intelektualnim i kriminalnim).

A budući da porobljivačka manjina (elite) obespravluje i izrabluje većinu, mora se ta većina razjediniti i razjedinjeno stanje održati, da bi manjina ostala na vlasti. Manjina – elita ne može dopustiti, niti može tolerisati ujedinjavanje mase (naroda) – Srba, Bošnjaka i Hrvata jer bi to nesumnjivo značilo kraj bosanskohercegovačkih elita, njihove pljačke i bogaćenja.

Peto polazište. Porobljivačke, formalne i neformalne elite vlasti i moći zato, bez ustručavanja, primjenjuju sva raspoloživa sredstva i metode (tihe i

gromoglasne): psihičko i fizičko nasilje, kako bi već u začetku spriječili pokušaje obespravljenih (masa – naroda) da se ujedine i organizuju (teorije o nemogućnosti zajedničkog života). Pojmovi kao što su jedinstvo, organizacija, solidarnost i borba odmah se proglašavaju kao politički i opasni po „nacionalne“ interese (teorije zavjere). Nažalost, „svjetina“ se ponaša kao ona cura što je išla kozu musti pa sjela pod jarca, i podržava ih, jer i sama šćicari uz „svoje“ elite. A bez jedinstva, organizacije, solidarnosti i borbe obespravljenih, protiv svojih, ali i tuđih elita, nema ni pravde, ni jednakosti. Znači, u interesu je tlačitelja (elita) što više razjediniti mase, pa vladati njima.

Šesto polazište. U svakom narodu, svakoj društvenoj grupi, postoji dvostruki moral (dobar i loš) istovremeno, pa time i u odnosima između masa i elita. U različitim zemljama, u različitim nacijama, kulturama i vjerama različito se shvaćaju sadržaji, strukture, važnost i funkcionisanje moralnih normi i moralnog ponašanja, što u multinacionalnim, multikulturalnim i multikonfesionalnim društvima i državama, kao što je BiH, često izaziva multinacionalne, multikulturalne i multikonfesionalne sukobe najžešćeg intenziteta, s tragičnim posljedicama, što su ratovi u BiH i Hrvatskoj (1991. i 1995.god.) i pokazali. U njima su učestvovali „dobrovoljno“ sve društvene fele: popovi i lopovi, akademici i budale, bivši komunisti i fašisti, teisti i ateisti: po redu i po listi.

Sedmo polazište. Međunarodna zajednica bila je „siva eminencija“, „zloduh“ u pozadini, koji je vukao i vuče odlučujuće poteze (i dobre i loše), kako prije rata, tako i u ratu, pa i danas.

Dovoljno je reći da je međunarodna zajednica i svojim činjenjem i svojim nečinjenjem dozvolila nacionalističkim vođstvima i vođama da započnu rat i da je na kraju sama morala taj rat zaustaviti, jer bi se „konstitutivni“ Alahovi, Božji i Nebeski narodi i vjernici međusobno uništili, u ime nacije, vjere, kulture, zasluga i drugih božijih i božanstvenih gluposti i ludila.

Ova polazišta i veze među njima testiraćemo kroz cjelinu (kao relativno samostalne djelove jedinstvene cjeline), kako na teorijskom, tako i na empirijskom nivou. Ako u tome uspijemo, makar djelimično, bićemo zadovoljni, jer ćemo time otškrinuti barem jednu od sedam brava „tamnog vilajeta“, ali i tamne okoline oko njega. Dakle, dijagnostika, prognostika, terapija, rehabilitacija, kao prevencija dvostrukog morala i raskrinkavanje lažnih morala, bosanskohercegovačkih „elita“ danas, jedan je od gorućih problema života i zadataka nauke i obrazovanja u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini. Naravno, svjesni smo teškoća na koje ćemo nailaziti, kako kod sagledavanja, tako i kod predviđanja budućih političkih procesa, interesa i namjera pojedinih socijalnih i političkih grupacija. Zato je politika kao drama, što ustvrdi filozof moći, uvijek iznenađivala i one koji u njoj dobrovoljno ili prisilno učestvuju i one koji ne učestvuju uopšte. Zato je Napoleon svojevremeno i rekao da su ljudi u

antičkoj tragediji podlegli sudbini (fatumu), a u novoj tragediji politici. Velika je zato zabluda onih koji misle da će dobro nadvladati zlo i da će ga ikada otkloniti. Bliže je istini da će dobro omogućiti ljudima da prepoznaju zlo i ohrabriti ih da se aktivno uhvate u koštac s njim, a da bi to mogli svako, najprije, mora da obuzda zlo u sebi.

Ukazujemo, dakle, na promjene, stanje i budućnost odnosa unutar i između masa (naroda) i elita (vođstava i vođa) u Bosni i Hercegovini od 1991.godine do danas. Progres ili regres? – Pro et contra. Polazeći u razradu ovih polazišta (pitanja, problema) možemo, drugim riječima, slobodno konstatovati da društvene promjene i društveno stanje u BiH danas ne samo da nisu progresivnog, nego su regresivnog karaktera, u pogledu humaniteta i racionaliteta, dostojanstva i socijalnog položaja (stanja) ogromne većine njenih građana, znači masa i pojedinaca, te njihove mogućnosti prevazilaženja takvog karaktera društvenih promjena i stanja (u BiH). Naravno, ukoliko humanitet, racionalitet, dostojanstvo čovjeka i kvalitet njegovog života smatramo osnovnim mjerilima, pokazateljima, kriterijima društvenog progresa, a nedostatak tih mjerila regresom ljudskog života. Izgleda da je tranzicija u BiH značila i znači promijenu iz lošeg u još lošije stanje, u svim oblastima i na svim nivoima društvenog rada i života, emocija i razmišljanja, ponašanja i djelovanja, a posebno se to ogleda u gubitku moralnih svijesti i savjesti - “griže savjesti“.

Znači, ne radi se ni o kakvoj krizi stanja koje je u početku postojalo pa je kasnije urušeno i/ili srušeno, već o društvenom stanju u kojem dominiraju namjerno izazvane društvena dezintegriranost i dezorganizacija, bezizlaznost, to jest društveni ćorsokak, koji odgovara nacionalističkim elitama i njihovoj „pješadiji“, „prašinarima“, koji popunjavaju „crne rupe“ još crnjeg „vilajeta“, te na taj način održavaju privilegije svojih elita. Odnos između masa i elita je izrabljivački odnos u kome su mase izrabljivani, a elite izrabljivači i „onih tuđih“ i „onih svojih“ masa (puka, raje, gomile, stada, rulje). Najteže je ipak, po posljedicama, moralno stanje, nedostatak moralne svijesti i savjesti. Naravno, politika i ekonomija su ona područja iz kojih u biti proizlaze i društvene krize i paralize, kao i dvostruki nemoral i njegove posljedice. No, po izjavama pripadnika bosanskohercegovačkih elita u BiH svi napreduju na svim područjima društvenog života, maltene kao bolest: rak napreduje, bolesnik umire – živjela tehnika. Na ekonomskom planu, promjenom društvene u privatnu svojinu nad sredstvima za proizvodnju nije se dobila ni veća, ni raznovrsnija, ni kvalitetnija proizvodnja, a time ni raspodjela, razmjena, potrošnja i reprodukcija društvenog kapitala. Na političkom planu, pluralitet političkih interesa nije donio više humaniteta, više slobode, više ljudskog dostojanstva i demokratije, nego je, naprotiv, stvorio nacionalne i vjerske torove, umjesto jednog tri jednoulja (nacionalno, vjersko i kulturno: naš narod, naša država, naš vođa, naša istina. Na

kulturnom planu, sužena su područja naučnih i kulturnih saznanja (informacija) o bližoj i daljoj okolini, mase građana pretvorene su u puk, raj u i tako dalje, čija se kultura svodi na igranje narodnih kola, pjevanje doskočica i poskočica, na sadržaje i stilove života srednjovjekovlja (do vrhova svojih opanaka i noseva), na obnavljanje četničke, mudžahedinske i ustaške „ornamentike“. Diktature jednogumnih kultura i nekultura, vjerskih ideologija i kulturologija najviša su dostignuća (za sada) na kulturnom planu, dok se kulturne ideje i kreacije opštekulturnih, znači opšteljudskih vrijednosti teško ili nikako ne prihvataju. Izgleda da kulturu ne trebaju ni Srbi, ni Bošnjaci, ni Hrvati, ni elite ni mase. Jedino u tome su svi narodi i vjere u BiH jedinstveni i složni. Izgleda da je to po starom vicu: „Sve Bosanci prihvatiše lako, al' kulturu ne mogu nikako“, uz, naravno, iznimke, koje se ne drže Gebelsovih preporuka o postupanju s kulturom. Ovim sadržajima daleko smo ušli u sferu politike odnosno njenu moralnost i nemoralnost, moralnost i nemoralnost ekonomije i moralnost i nemoralnost kulture, iako svaka politika, ekonomija i kultura smatraju (za sebe) da postoje samo radi nekog dobra, a protiv svih zala. Problemi nastaju onog momenta kada se postavi pitanje koja, kakva i čija dobra one štite, kada se postavi pitanje morala sredstava kojima one štite dobra, ali i moralnosti samih ciljeva (da li cilj opravdava sredstvo ili ne?) određene politike. Zbog toga, svaka politika mora da se stalno kritikuje i kontroliše sa moralnog aspekta. Isto tako moraju se kritikovati i kontrolisati (s moralnog stanovišta) i ekonomija i kultura, jer samo na osnovu stalne kritike i kontrole mogu se procijenjivati njihovi vrijednosni, humanistički, racionalistički i demokratski potencijali i konkretna vrijednost njihovih rezultata. A dodajmo i da politika, ekonomija i kultura djeluju kumulativno, isprepletene i premrežene hiljadama niti. Nemoralnost politike, ekonomije i kulture i nemoralnost u politici, ekonomiji i kulturi destruktivno djeluju u svim porama društvenog života, razarajući smisao zajedničkog života, dezorganizuju, parališu, obesmišljavaju i zaustavljaju društveni progres. Bosna i Hercegovina je danas par ekselans paradigma nemorala u politici, ekonomiji i kulturi, i u pravom je smislu riječi obrazac, uzor nemorala politike, ekonomije i kulture, a time i njihovih posljedica. Da bi opravdali svoje ponašanje i djelovanje, svoje promašaje i gluposti, u politici, ekonomiji i kulturi, vlastodršci, političari i moćnici koriste dva pristupa opravdavajući ih. Jedan pristup je deontološki – kao učenje o dužnostima, odnosno šta treba činiti u različitim prilikama da bi se to moglo ocijeniti kao dobro djelovanje i postupanje. Drugi pristup je pragmatički – kao učenje prema kojem je praktična korist vrhovni kriterijum mišljenja, djelovanja i ponašanja. No, moral se ne iskazuje prema iskazima, već prema djelima i ponašanju u svakodnevicu. Jer dešava se da se mnogi koji izriču stroge moralne sudove u odnosu na druge u sudaru s konkretnim situacijama ne pridržavaju izrečenog. Jedno govore, drugo misle a treće rade, što je svakodnevuca u životu

svih ljudi u Bosni i Hercegovini danas; znači opet dvostruki (lažni)moral/nemoral. Moral, pak, zahtijeva moralnodjelovanje i ponašanje, traži da iza izgovorene riječi stoji moralno djelo.

Moral je, kao što je poznato, regulativna ideja, koja značajno utiče na ponašanje, karakter, svijest i savjest, odgovornost i vrijednost pojedinaca i društvenih grupa (masa, naroda, elita, vođstava i vođa), a zasniva se na svijesti, savjesti, znanju, osjećanjima i volji. Moral se izražava u atributima dobrog i zla. Pojam morala ima različita značenja i značaj, koji proizlaze iz različitih shvatanja morala i pristupa moralu (filozofskom, istorijskom, antropološkom, sociološkom, psihološkom), iz određenih moralnih kategorija (moralni sudovi, moralno ponašanje, svijest, dužnost, pravila i vrijednost), iz obima, vrsta, oblika ili sadržina pojava koje se označavaju riječju moral. Pošto mase (narod) i njihove elite (vodstva i vođe) posmatramo sa grupnog stanovišta, bitno je reći nekoliko riječi i o grupama. Grupe su osnovne jedinice svakog globalnog društva odnosno sistema, jer od njih polazi stvaranje cjeline kao od kakve klice. Grupe uslovljavaju ljudsku egzistenciju, stvaraju ličnosti i moralno ili nemoralno utiču na reprodukciju ukupnog društvenog sistema (društva), dok se same ne promijene, čime dovode i do neminovnih promjena strukture i dinamike društva kao cjeline, ali i društvo utiče (posredno ili neposredno) na strukuru i dinamiku društvenih grupa, njihovu moć i nemoć i tako dalje. Društvene grupe su, dakle, živi akteri, nosioci, generatori i kreatori života globalnog društva, ali i njegovih posebnih i pojedinačnih dijelova. Grupe određuju tok ljudske historije, u čemu i vidimo njihov značaj za svako društvo. One su onaj vitalni sastojak, jezgro društvene cjeline koje pokreće stvaranje te cjeline, ali grupe formiraju i preformiraju i pojedine segmente društva i prisutne su svugdje od ekonomije do ideologije i umjetnosti, povezujući sve društvene podsisteme (ekonomski, politički, kulturni, bezbjednosni, informacijski i drugi) u jedan cjelovit sistem. Raskrinkavanje ovdašnjeg političkog i svakog drugog nemoralna u odnošenju elita prema masama, odnosno svojim i drugim narodima osnovni je cilj ovog teksta i istraživanja. Ovakav cilj istraživanja zahtijeva lepezu teorijsko-metodoloških i vrijednosnih pristupa, metoda i tehnika istraživanja interdisciplinarnog, komparativno-istorijskog, integrativnog i drugih pristupa. Sve sa ciljem da se približi misaonoj interpretaciji objektivne stvarnosti u BiH, **da se okupimo oko istine koju za sada u BiH dave svim snagama i sredstvima i ne daju joj da izađe na vidjelo.**